

NOTAT

Haugesundregionens konkurranskraft

Notat november 2015

av Anne Espelien

MENON
Business Economics

1. Innledning

I dette notatet har vi sett på status og utviklingen i Haugesundregionen opp mot parametere som beskriver ulike deler av en regions konkurransekraft. Som kunnskapsgrunnlag har vi benyttet historisk informasjon som blant annet beskriver hvordan næringslivet i Haugesund klarte seg gjennom forrige krise.

Nå er det en viktig forskjell mellom finanskrisen i 2009 og den krisen som pågår nå. Krisen i 2009 var kortvarig innenfor offshore. Rederier, verft og utstyrproducenter skled i stor grad gjennom krisen ved lange kontrakter og store ordrebøker. Det gjelder ikke i dag. Omstillingen blir nok tøffere og mer reell for bedriftene som rammes i denne prosessen, noe vertskapsregionene for berørt næringsliv også vil merke.

Det har ikke vært ressurser i prosjektet til å gå i dybden på alle faktorer som kan spille inn i en regions konkurransekraft. Vi har snarere forsøkt å belyse noen elementer som vi mener er spesielt viktig og særegent ved Haugesundregionen.

2. Hva er regional konkurransekraft?

Hvorfor er det slik at noen regioner stadig vinner i konkurransen om å tiltrekke bedrifter, kapital og talent, klarer å opprettholde en ledende posisjon og evner å motvirke stagnasjon og nedgang i krisetider? Mye av dette kan forklares med en regions konkurransekraft. For hvor attraktiv og robust er egentlig Haugesund-regionen som næringslivsregion? Og hvordan står det til med de underliggende vekstkraftene?

En regions konkurransekraft kan forstås som en funksjon av næringslivet i regionen. I dagens situasjon kan dette oversettes til bedriftene i regionen sin evne til å erstatte utflytningen i olje- og gassinntektene, evnen til å beholde kompetansen i regionen gjennom at andre næringer absorberer ledig kapasitet, evne til å omstilling og til å finne nye markeder.

Haugesundregionens konkurransekraft påvirkes også av utviklingen i nærliggende regioner og nasjonalt. Den regionen som i krisetider klarer å opprettholde aktiviteten og attraktiviteten kommer styrket ut av krisen. Hvis dette skjer på bekostning av andre kan forskjellene øke enda mer. En klar utfordring med å vurdere dette er at norsk økonomi er inni i en kritisk fase nå som bedriftene jobber intenst med å omstille seg. Hvem som kommer styrket ut av situasjonen og hvilke regioner som trekker det lengste strået vet vi ikke før de endelige tallene foreligger.

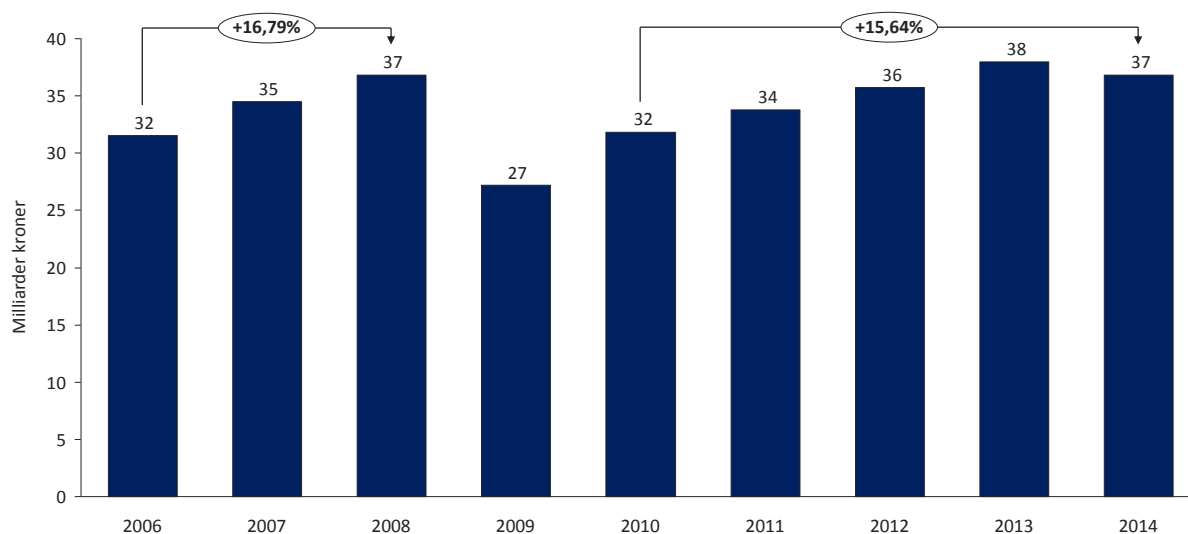
I notatet omtaler vi både sysselsetting og verdiskaping. Vil vi påpeke skillet mellom disse måleparameterne. Mens verdiskaping er et mål for overskuddet fra næringsvirksomheten som står til fordeling blant interessenter i bedriften er sysselsetting et mål på hvor mange som faktisk arbeider i bedriften/næringen/regionen. Lønn til de ansatte er en del av verdiskapingsmålet, i likhet med utbytte til eierne, skatt til staten og renter til banken. I arbeidsintensive næringer utgjør lønnskomponenten en betydelig andel av bedriftenes verdiskaping og tilsvarende liten i bedrifter som er kapitalintensive. En regions konkurransekraft måles best, etter vår vurdering, i kombinasjon av disse. Dette fordi en regions evne til å holde på de ansatte i nedgangstider vil stå sterkere rustet for vekst når tidene endrer seg enn en region hvis arbeidsstyrke reduseres. Denne vil være avhengig av innpendling og tilflytting for å kunne møte økte etterspørsel på et senere tidspunkt.

2.1. Fremdeles vekst i verdiskaping

Haugesundregionen har vært preget av sterk økonomisk vekst fra til finanskrisen høsten 2008. Etter et kraftig fall i 2009 startet en ny vekstfase i 2010. Veksttakten i perioden før finanskrisen var likevel høyere enn veksttakten i perioden etter. 2009 var et spesielt år for regionen der resultatene til Statoil påvirket regionens verdiskaping sterkt.

Nedgangen i verdiskaping fra 2013 til 2014 skyldes i hovedsak resultatene til Statoil og Aibel som samlet viste 1,6 milliarder lavere verdiskaping i 2014 enn i 2013. Flere av de mindre aktørene i regionen har imidlertid levert gode resultater som har hevet resultatet for regionen på et aggregert nivå.

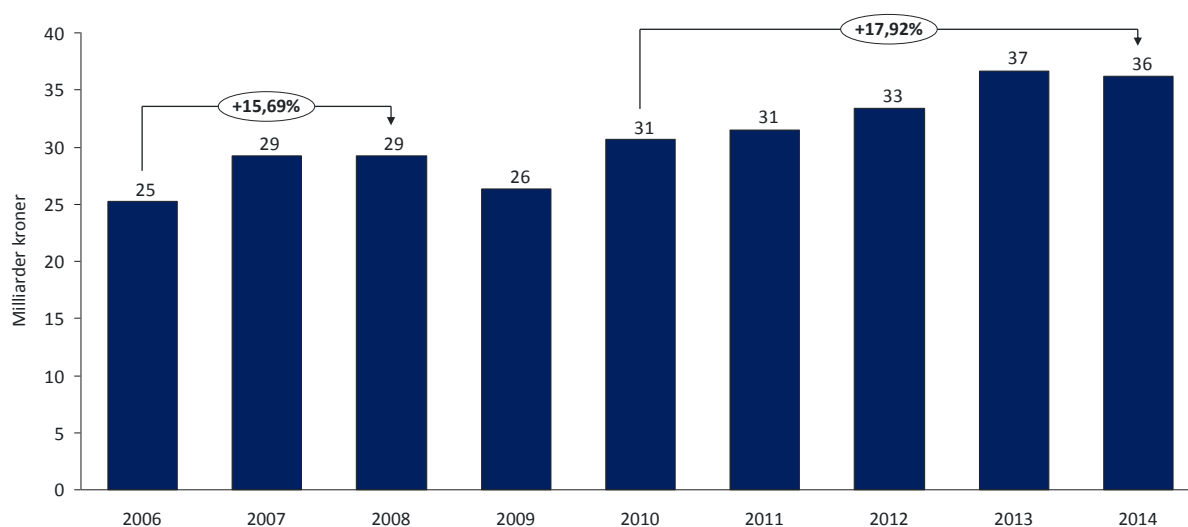
Figur 2-1: Verdiskaping i løpende priser inkludert Statoil Kilde: Menon

Veksten fra 2006 var sterk frem til finanskrisen som slo innover regionen i 2009. Verdiskapingen falt med 25 prosent på et år, men brorparten av dette kan knyttes til utviklingen i Statoil. Ser en bort fra Statoils virksomhet var nedgangen på mer beskjedne 10 prosent. Industrien ble spesielt hardt rammet med et verdiskapingsfall på over 70 prosent, hovedsakelig knyttet til svakere resultater i Hydro og nedleggelsen av Søderberganlegget på Karmøy. Petromaritim næring var den næringen som ble nest hardest rammet med en nedgang i verdiskaping på over 30 prosent. Resten av næringslivet ble i mye mindre grad påvirket av finanskrisen.

Figuren under viser verdiskapingsutviklingen uten Statoil. Vekstmessig har utviklingen i regionen vært sterkere etter finanskrisen enn før. Nedgangen fra 2013 til 2014 skyldes Aibel slik vi har beskrevet ovenfor.

Figur 2-2: Verdiskaping i løpende priser uten Statoil Kilde: Menon

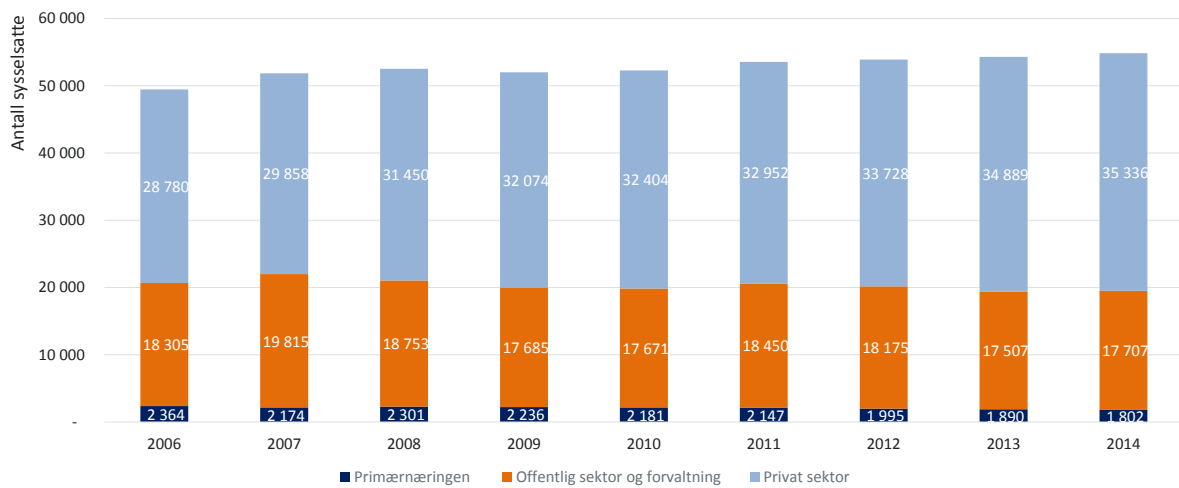
2.2. Vekst i privat sysselsetting i Haugesund-regionen

En viktig faktor for en regions konkurransekraft er dens evne til å opprettholde sysselsettingen også i nedgangstider. Det at folk må bytte jobb er et mindre problem da dette påvirker privatøkonomien til den enkelte i større grad enn det påvirker en regions konkurransekraft.

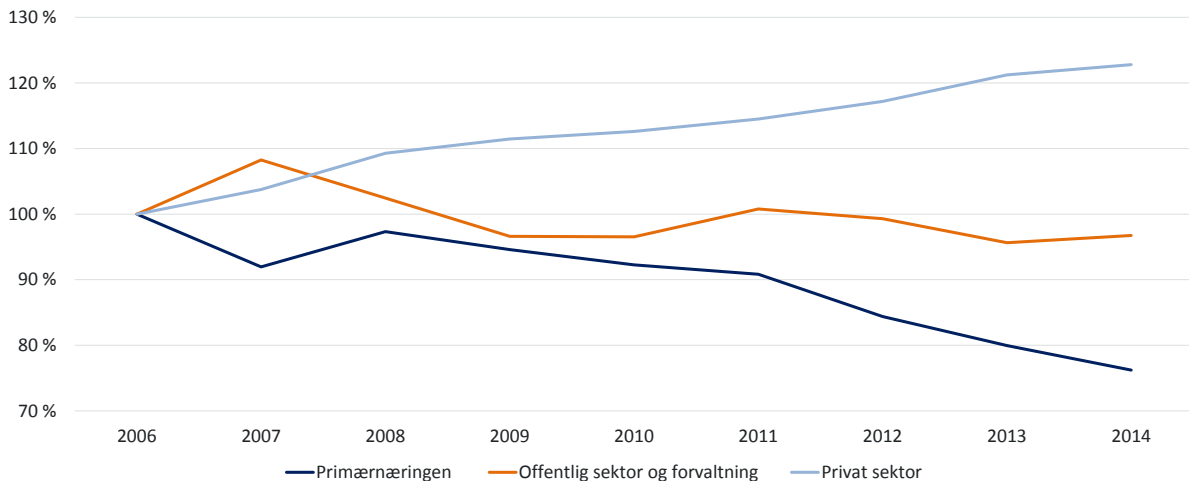
Et viktig element i nedgangstider er at folk forblir sysselsatt og ikke må flytte ut av regionen. Selv om enkelte må bytte jobb og kanskje ikke får utnyttet sitt fulle potensiale og kompetanse er det best for regionen at denne forblir inntil det igjen blir ledige jobber lokalt. Blir en arbeidstaker tvunget til å flytte ut av regionen som følge av jobbsituasjonen vil det å få flyttet denne tilbake være vanskelig.

Til tross for nedbemanning i enkelte bedrifter og næringer gir ikke dette nevneverdige utslag på den totale sysselsettingen i Haugesund-regionen. Slik vi påpekte innledningsvis er det et viktig poeng at krisen i 2009 var kortvarig for den petromatitime næringen. Rederier, verft og utstyrproducenter skled i stor grad gjennom krisen ved lange kontrakter og store ordrebøker. Det gjelder ikke i dag. Mens arbeidsstyrken innen offentlig sektor og forvaltning har gått noe ned de siste åtte årene motvirkes utviklingen av økt sysselsetting i privat sektor. Dette kommer tydelig til uttrykk når vi ser på mikrodata for regionen. Aggregert motvirkes nedbemanning i de største bedriftene av en jevn sysselsettingsvekst hos de mange mindre selskapene.

Figur 2-3: Sysselsetting etter arbeidssted fordelt på sektor Kilde: Menon/SSB

Figur 2-4: Indeksert sysselsettingsvekst fordelt på sektorer 2004=100 Kilde: Menon/SSB

I rapporten *Én region – ett ansikt*, ga noen av bedriftene vi intervjuet tilbakemelding på at de mente en slik nedgang var sunn for hele næringslivet i regionen. En nedgang i den petromaritime næringen ville blant annet gjøre det lettere for andre bedrifter å få tak i spesielt ingeniørkompetanse til en fornuftig pris. Andre anså motgangen som en mulighet for å bli bedre og at det bare var å jobbe på for å forbli konkurransedyktige. Et tredje poeng som ble fremsatt av informanter i randsonen til topside/MMO var at nivået ville stabilisere seg på et litt lavere nivå og at eventuelle nedbemanninger ville kunne løses ved naturlig avgang. Optimismen blant informantene var tilstede og flere trodde at krisen ville blåse av seg eller at man kunne snu seg mot andre markeder.

Bedriftene vi intervjuet som lå helt på siden av den petromaritime næringen var svært optimistiske rundt fremtiden og så for seg at deres marked ville vokse.

Skal vi oversette disse resultatene til et mål for regionens konkurransekraft kan dette være:

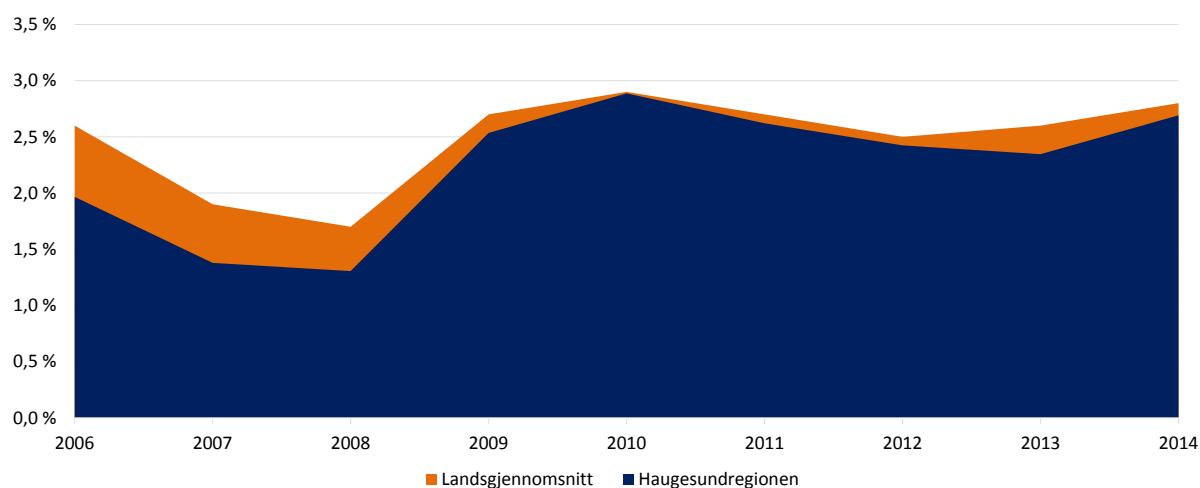
- Det er behov for den arbeidskraften som finnes i regionen
- Nedgangstidene gjør at kompetanse og arbeidskraft kan kjøpes til en konkurransedyktig pris

- Selv om enkelte næringer vil rammes hardt er det stor optimisme om markedsvekst innenfor andre segmenter i Haugesund-regionen

2.3. Generelt lav arbeidsledighet i Haugesundregionen

Det siste elementet vi vil trekke frem er arbeidsledighet. Regioner med høy arbeidsledighet stiller seg i en enda vanskeligere situasjon enn regioner som har et lavt utgangspunkt før en krise inntreffer. Statistikk fra SSB viser at arbeidsledigheten i Haugesundregionen ligger langt lavere enn landsgjennomsnittet. Vi husker fra tidligere avsnitt at bedriftene så det som en mulighet til å rekruttere nå som det ble frigjort ledig kapasitet i markedet. Dette kan være et uttrykk for det vi ser under der lav arbeidsledighet generelt kan være et uttrykk for at arbeidsbehovet i regionen er stort og at all kompetanse og arbeidskraft utnyttes.

Figur 2-5: Arbeidsledighet i Haugesundregionen sammenlignet med landsgjennomsnittet i perioden 2006-2014. Kilde: SSB og Menon

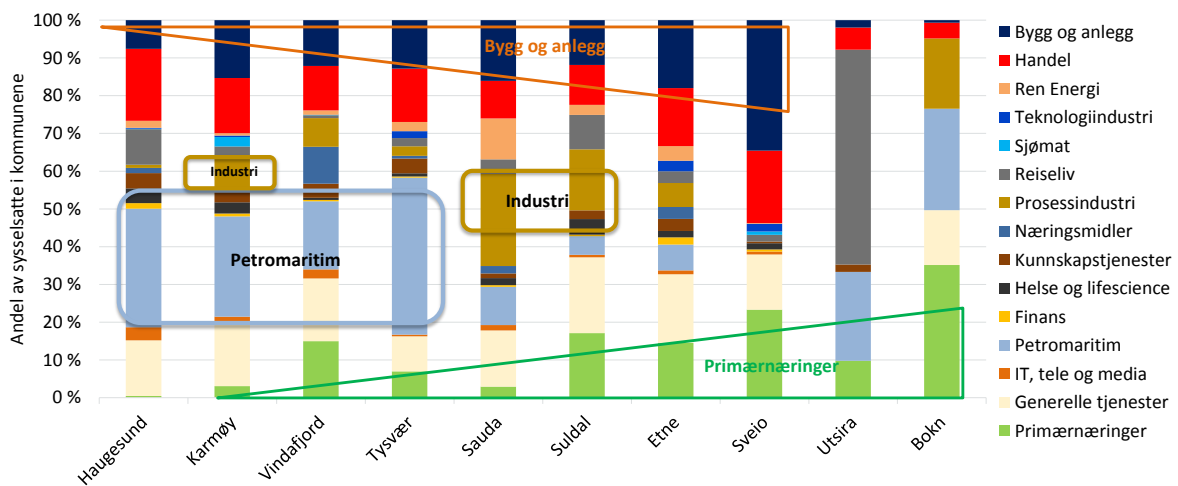

2.4. Et mangfoldig næringsliv og en klar arbeidsdeling kan være med på å styrke Haugesunds-regionens konkurransekraft

Vi så i forrige avsnitt at det var optimisme blant flere bedrifter i Haugesundregionen knyttet til markedsvekst til tross for krisen i petromaritim næring. Snarere enn at krisen vil legge regionen i ruiner var det optimismen knyttet til at andre næringer nå ville få mulighet til å rekruttere kompetanse og arbeidskraft som tidligere ikke har vært tilgjengelig i markedet.

Det er ingen tvil om at petromaritim næring er den største næringen i Haugesund-regionen. Siden 2006 og frem til 2013 har petromaritime næringens andel av verdiskaping i privat sektor i Haugesundregionen ligget på pluss/minus 50 prosent. Selv om næringen frem til i dag har bidratt til sysselsettingsvekst og verdiskaping er dette tilfelle også for andre næringer i regionen.

Figur 2-6: Næringsfordelt sysselsetting på kommunenivå i 2014. Kilde: Menon (2015)

Ser vi først på sysselsetting er petromaritim næring dominerende i deler av regionen. Samtidig er nærings sammensetningen i regionen er forholdsvis todelt. Mens Haugesund, Karmøy, Vindafjord og Karmøy er senter for en sterk petromaritim klynge i regionen, har de andre kommunene ikke tatt del i dette. I stedet for er de i større grad påvirket av andre næringer som bygg og anlegg og enkelte hjørnesteinsbedrifter. Vi ser også tre regioner som i stor grad er påvirket av industrivirksomhet, nemlig Karmøy, Sauda og Suldal.

Figuren under viser i hvilke næringer verdiskapingsveksten har kommet fra 2013 til 2014. Industri, tjenestenæringer og bygg og anlegg har blant annet hatt en positiv utvikling i verdiskaping. Gjennom å realisere uforløst potensiale bredt i regionen kan flere nå gis mulighet til å skape vekst. For å opprettholde regionens konkurransekraft kan flere av næringene under bidra i dette arbeidet.

Figur 2-7: Verdiskaping i løpende priser i 2013 og endring til 2014 i millioner kroner fordelt på næringer. Kilde: Menon

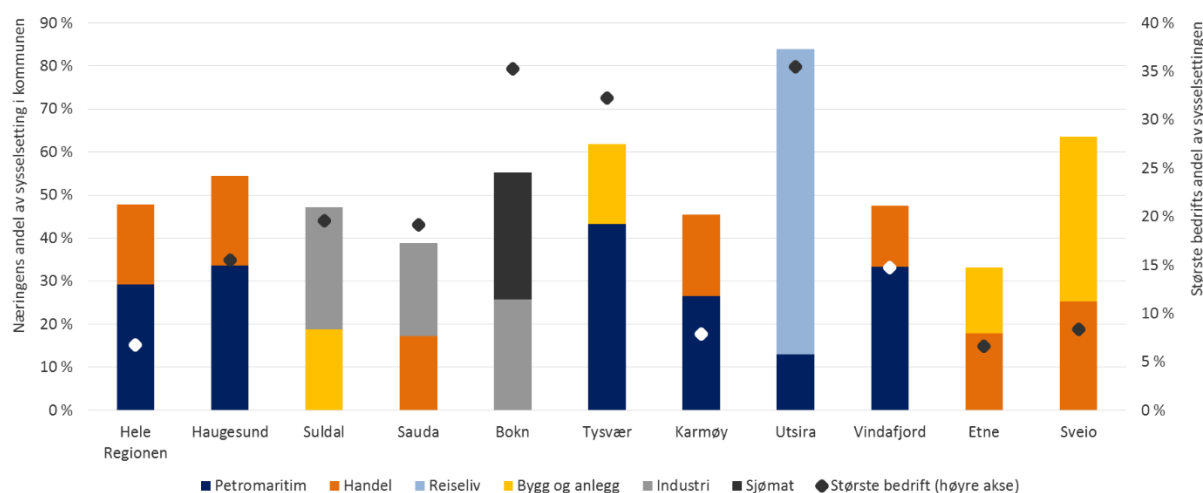
	2013	Endring til 2014
Prosessindustri	2 398	388
Generelle tjenester	3 656	333
Bygg og anlegg	2 695	203
Helse og lifescience	813	151
Ren energi	2 177	119
Kunnskapstjenester	847	92
Teknologiindustri	112	54
Handel	2 776	20
IT, tele og media	614	14
Reiseliv	627	6
Sjømat	270	-19
Næringsmidler	425	-19
Finans	1 021	-31
Petromaritim	18 749	-2 416
SUM	37 181	-1 106

2.5. Regionens avhengighet av enkelte bedrifter og bransjer

Regioners konkurransekraft påvirkes gjennom sitt avhengighetsforhold til enkeltbedrifter og bransjer. Det er vanlig å omtale dette som en regions sårbarhet. Med næringsmessig sårbarhet mener vi regionens risiko for å en fremtidig sterk nedgang i sysselsettingen som en følge av hendelser som påvirker særlig enkeltbedrifter og bransjer. En slik risiko kan kobles opp mot en rekke faktorer. Her vil vi se på to av dem:

- Hvor avhengig er regionen av en enkelt eller noen få enkeltbedrifter
- Hvor avhengig er regionen av en enkelt bransje

Figur 2-8: Sårbarhet målt som største nærings andel av sysselsetting og største bedrifts andel av sysselsetting i det private næringslivet i 2012– offentlig sektor og bedrifter uten regnskapsplikt er holdt utenfor. Kilde: Menon (2014)

Petromaritim næring og bygg og anlegg er de to største næringene i Haugesundregionen. Dette er to svært konjunkturavhengige næringer. Mens lønnsomheten og utviklingen i petromaritim næring dels styres av verdensøkonomien og dels av aktiviteten i Nordsjøen, styres utviklingen i bygg- og anleggsnæringen av utviklingen i norsk økonomi. Byggenæringens Landsforening har beregnet at 40 prosent av omsetningen i bygg- og anleggsnæringen kommer fra offentlig sektor – i form av investeringer i nye bygg og rehabilitering av eksisterende bygningsmasse. Når kommunene skal stramme inn i sine budsjetter er det enklest å utsette nettopp investeringen i nye bygg og rehabilitering av gamle. Heller det enn å redusere tilbudet til innbyggerne. Når dette virkemiddelet benyttes aktivt i kommunene rammer det bygg- og anleggsnæringen hardt - spesielt i vedvarende nedgangstider. Hvis utviklingen i disse to er sammenfallende og nedadgående, skrus økonomien i Haugesundregionen til fra begge sider. Nedskaleringer i form av reduksjon i antall ansatte kan gi næringer og bedrifter en forverret konkurransevne siden det tar tid å lære opp nye ansatte.

Tabell 2-1: Kommunene sårbarhet i 2012 Kilde: Menon

	Viktigste næring	Største næringsandel av sysselsettingen	To største næringsandel av sysselsettingen	Største bedrift	Største bedrifts sysselsetting	Antall sysselsatte i næringslivet	Andel av sysselsettingen i næringslivet
Hele Regionen	Petro-maritim	29 %	48 %	Aibel	2 380	35 431	7 %
Haugesund	Petro-maritim	34 %	54 %	Aibel	2 380	15 382	15 %
Karmøy	Petro-maritim	27 %	45 %	Hydro	808	10 283	8 %
Vindafjord	Petro-maritim	33 %	47 %	Westcon	497	3 376	15 %
Tysvær	Petro-maritim	43 %	62 %	Statoil	864	2 682	32 %
Sauda	Industri	22 %	39 %	Eramet	214	1 117	19 %
Etne	Industri	18 %	33 %	Sunnhordland MEK	37	1 027	3,6 %
Suldal	Industri	28 %	47 %	Norsk Sten	188	961	20 %
Sveio	Bygg og anlegg	38 %	64 %	Lars Staupe AS	39	467	8 %
Bokn	Industri	26 %	55 %	Bokn plast	37	105	35 %
Utsira	Reiseliv	71 %	84 %	Rutebåten Utsira AS	11	31	35 %

Tabellen over oppsummerer den næringsmessige sårbarheten i hver av de ti kommunene i Haugesundregionen. Med unntak av Sauda er nesten 50 prosent av sysselsettingen i næringslivet knyttet opp mot et fåtall næringer. Dette gir indikasjoner på at næringslivet er sårbart hvis noe skulle inntreffe som påvirker etterspørselen innenfor disse næringene. I noen av kommunene er andelen sysselsatte knyttet til én bedrift vesentlig. Det er ingen tvil om at hvis noe skulle skje med denne så ville det få konsekvenser i lokalmiljøet. Det at kommunen er en del av et større arbeidsmarked kan redusere denne effekten ved at ledige arbeidstakere gis muligheter og absorberes andre steder i regionen.

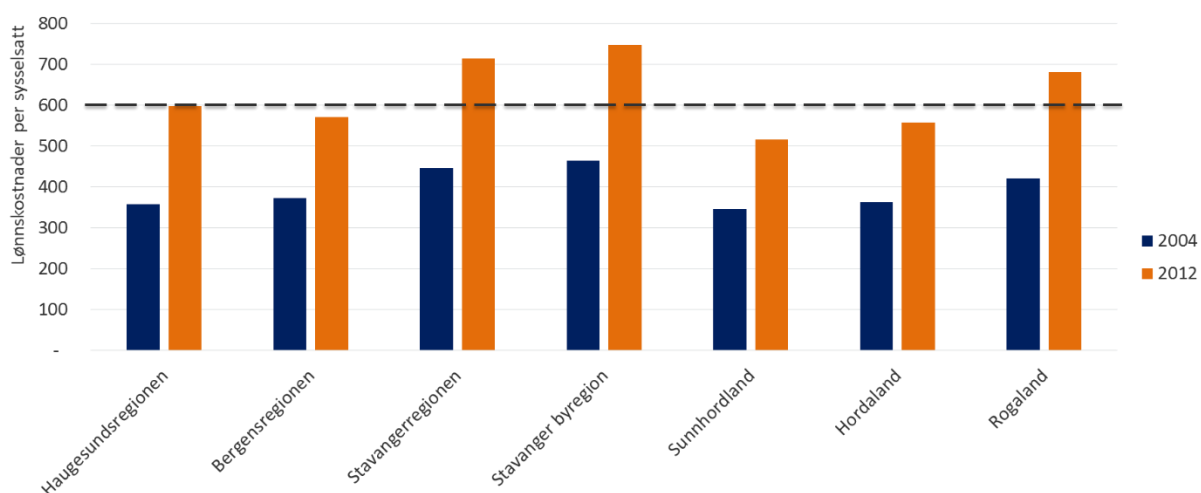
Nedbemanning gir sjelden positive signaler i et marked. Spesielt unge mennesker vil gjøre en helhetsvurdering av hvilke muligheter som regionen kan by dem for fremtiden. I regioner der de mest attraktive bedriftene å jobbe i for unge mennesker nedbemanner sender signaler til markedet. Hvis dette pågår over tid kan en region miste mange dyktige unge mennesker til andre regioner der mulighetene for jobb og karriere er større.

2.6. Haugesund har et lavere lønnsnivå enn Stavangerregionen, dette kan gi et konkurransefortrinn

Lønnskostnader er i Norge en av de viktigste kostnadene for en bedrift. For en næring som den petromaritime næring stod lønnskostnadene bak 23 prosent av selskapenes omsetning¹ i 2012. Lønnskostnader er dermed et viktig konkurranseparameter for at en region skal være konkurransedyktig. Haugesundregionen hadde i 2012 en gjennomsnittlig lønnskostnad i næringslivet som tilsvarte rett i underkant av 600 000 kroner per sysselsatt. Det gir regionen en konkurransefordel sammenlignet med Stavangerregionen som har et lønnsnivå som ligger 20 prosent høyere. Samtidig ligger lønnsnivået i regionen noe høyere sammenlignet med lønnsnivået i Bergen. Lønnsnivået ligger noe over snittet både i Hordaland og spesielt Sunnhordland. De siste ti årene er det Haugesundregionen som har opplevd den sterkeste lønnsveksten av alle regionene nedenfor.

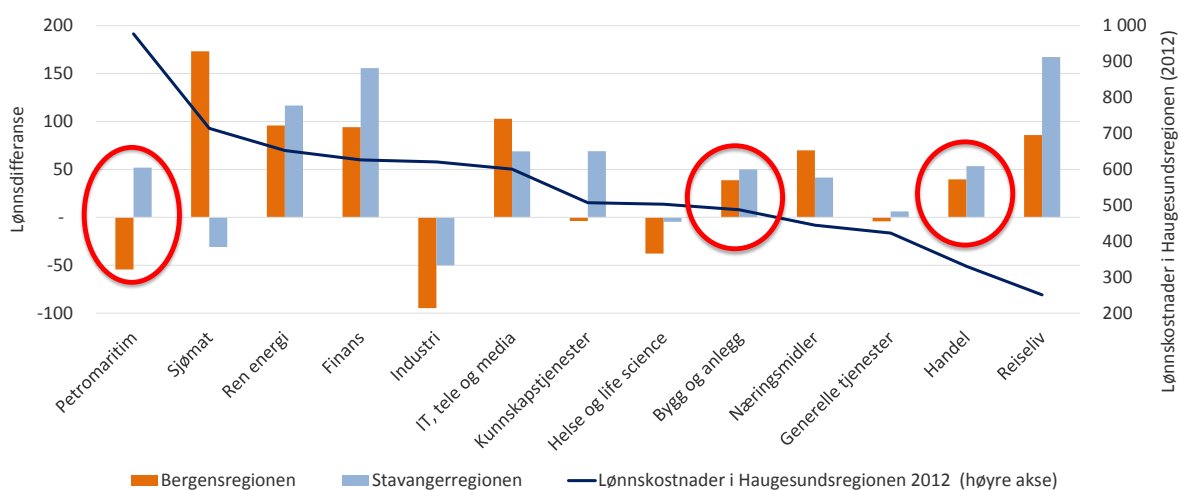
¹ Tallene er ekskludert operatører. Den reelle andelen er høyere siden omsetningen telles flere ganger igjennom verdikjeden.

Figur 2-9: Lønnskostnader per sysselsatt i ulike geografiske områder på Vestlandet. Kilde: Menon (2014)²

Ulikt lønnsnivå i ulike regioner kan ofte forklares med ulik næringsstruktur i de ulike regionene. I tillegg vil også de sysselsattes utdannelsesnivå og kompetanse virke inn. Ser en på næringsstrukturen ser man i stor grad at lønnskostnadene i Stavangerregionen ligger over snittet for Haugesundregionen. Ved leveranse av tilsvarende tjenester, som kan produseres andre steder, kan dette kan gi Haugesund et konkurransefortrinn ved å trekke til seg bedrifter innenfor disse næringene. Det er spesielt viktig å vurdere forskjellene innen petromaritim, handels- og bygg- og anleggsnæringen ettersom dette er de tre næringene med høyest sysselsetting.

Figur 2-10: Næringsfordelt lønnsdifferanse mellom Haugesund-, Bergens- og Stavangerregionen i 2012. Kilde: Menon (2014)

Figuren ovenfor viser differansen i lønnskostnader i Bergens- og Stavangerregionen i 2012 sammenlignet med Haugesundregionen, fordelt på næring. Den viser også det gjennomsnittlige lønnsnivået i Haugesundregionen i 2012 (blå linje som leses av på høyre akse).

² Stavanger byregion inkluderer kommunene Stavanger, Sandnes, Sola og Randaberg. Stavangerregionen inkluderer de 15 kommunene i «Greater Stavanger», mens Bergensregionen inkluderer Bergen, Askøy, Fjell og Lindås.

For petromaritim næring ligger lønnsnivået fem prosent lavere i Haugesund sammenlignet med Stavanger, mens Haugesund ligger rundt fem prosent høyere enn lønnsnivået i Bergen. Dette kan gi Haugesund et visst konkurransefortrinn i konkurransen med Stavanger. Samtidig kan dette også reflektere en differanse i arbeidernes kompetansegrunnlag og dermed være et tegn på at Stavanger er bedre på å tiltrekke seg arbeidsplasser med høy kompetanse.

Når det gjelder handels- og bygg- og anleggsnæringen, er lønnskostnadene høyere i Stavanger og Bergen sammenlignet med Haugesundregionen. Haugesundregionen kan dermed ha et kostnadsfortrinn innenfor disse to næringene sammenlignet med de konkurrerende regionene på Vestlandet. Den eneste næringen hvor Haugesundregionen skiller seg klart negativt ut er innen industri. Dette skyldes i stor grad Hydros virksomhet i regionen som skiller seg ut med høye lønnskostnader per sysselsatt. Ser en bort fra denne virksomheten er lønnsnivået i de tre regionene forholdsvis lik innen det som blir definert som industrivirksomhet³.

---

³ Dette er i stor grad prosessindustri, mens mye annen tradisjonell industrivirksomhet vil bli definert inn i spesifikke næringer.